

NÉMETH ZSOLT

„ÉS PÉLDA LÉSZEK [...] MINDENNEK” (51. ZSOLTÁR)

WESSELÉNYI KATA KRISZTUSI ÉLETE*

„Ide hát minnyájan jertek és lássátok
VESSELÉNYI KATÁt; mert lehet példátok”
(Részlet a halotti verséből)

„A hitben élő református asszony”, Deé Nagy Anikó, az én szeretett néném, a Teleki Téka vezetője, levéltáros-történész talán nem is sejtette, mennyire szükséges és aktuális kötetet hozott létre, amikor tudósi alázattal kutatni kezdte a múltunkat, és ráakadt arra a kincsre, amit Wesselényi Kata hagyott ránk: imanapló, receptek, könyvek, levelek és köztük az életét összefoglaló halotti vers, templomi tárgyak sora. Így élt egy erdélyi nagyasszony. Meghatározó szerepe volt a Teleki Téka alapításában, hiszen ő hagyja rá a tékát alapító Teleki Sámuel feleségére, iktári Bethlen Zsuzsannára az épületet, amelyben el tudják helyezni az első könyvtárat és a 275 kötetet is, amely a kezdő 1200 kötetes gyűjtemény egyik magját adja. Bámulatos, hogy mi minden fér bele a rövid koraiújkori életébe egy asszonynak, ha komolyan veszi a hivatását: mindennapi imádság, receptgyűjtemény, adakozás, textil-, ötvösművészet, olvasmányélmények, könyvtárgyarapítás, amit szeretett férjétől tanult el és fejlesztett tovább, és az egész háztartás vezetése, irányítása – és mindennek naplószerű leírása.

Külön említésre méltó a Kriterion Könyvkiadó, ahol H. Szabó Gyula és Csigi Levente kiemelkedő minőséget produkált hihetetlen rövid idő alatt, és így lehetővé tették, hogy ma, a Kolozsvári Magyar Napokon kézbe vehetjük ezt a gyönyörű kötetet.¹ Mert ők február 11-én kapták meg a felkérést és a végleges szöveggel július 13-ára kész lettek. Ez egészen elképesztő teljesítmény, amit nagy elismerés illet.

Deé Nagy Anikó nemcsak kutatója a Teleki Tékának, hanem őrzője, gondozója, ápolója és ez a *legnehezebb kommunista idők*re is érvényes megállapítás.

* A 8. Kolozsvári Magyar Napok keretében 2017. augusztus 16-án a Bocskai Házban a Kincses Kolozsvár Egyesület és a Kriterion Könyvkiadó által szervezett könyvbemutatón elhangzott felszólalás szerkesztett változata.

¹ DEÉ NAGY Anikó: *Báró hadadi Wesselényi Kata, a hitben élő református nagyasszony*, Kriterion Kiadó, Bukarest, 2017. (Az innen vett idézetek oldalszámát a továbbiakban a főszövegben, zárójelben hivatkozom.)

Közös családunkat is bevonta ebbe a sikeres koprodukcióba. (Édesanyám, Kriza Judit is ilyen *nagyasszony* volt.) A gyűjtemény évtizedes hűségés ápolásának jutalma pedig, hogy néha ilyen gyöngyszemeket hoz elő a polcokról, ami látványossá teszi a kitartó munkát és örömet hoz a levéltáros életébe. Ez a mostani könyv egy igazi felfedezés, a kutatás során Wesselényi Katában olyan alakját találta meg a protestantizmusnak, akiben egy korszak nőideálja elevenedik meg. Deé Nagy Anikónak is azzá lett!

Az aktualitás pedig egyrészt abból fakad, hogy idén a reformáció 500 éves évfordulóját üljük, aminek az üzenete az ilyen örökségek feldolgozásából is meríthet ihletet. Nekünk is szól, ahogy báró Wesselényi Kata fia számára fogalmazza meg küldetését: „Az Istent félni, a Királyt tisztelni, született Hazáját és Nemzetét igazán szeretni Böltesség és Tartozás” (43. p.).

Az asszonyok, a nők akkori társadalmi szerepébe különösen is betekintést enged ez a könyv, és egyben a nők szerepét is kiemeli. Ahogyan a bevezetőben írja Deé Nagy Anikó, az erdélyi nagyasszonyok körében elterjedt volt a bibliofília, sokan szakértelemmel gyűjtötték és rendezték a könyveket. A nők által gyűjtött könyvek közt sok a *kegyességi irodalom* és a *magyar könyv* – a reformáció jobb és bal kamrája. Ő is, amint a támogatásért hálás marosvásárhelyi kollégium halotti verséből kiviláglik, zsenge gyermekkorában megtanult olvasni, és olvasmányai a Biblia és a káté – mint jó református családban akkor szokás. Fájdalmas életéhez jobb útravalóval nem is tarisznyálhatták volna fel szülei a Wesselényi-házban. A többi könyv a praktikum és a tudomány égisze alatt gyűlt, másoltatott: oktatás, orvoslás, állattenyésztés, geográfia, grammatika stb.

És többek közt ez a női (nem feminista, csak női) program valósul meg a reformáció kiteljesedésekor a már puritán báró hadadi Wesselényi Kata alakjában – most szinte a szemünk láttára. Ha csak a máig megismert erdélyi nagyasszonyok alakját nézzük, akkor is egyértelmű, hogy szerepük és hatásuk férjeikre és oda-vissza, és rajtuk keresztül a közéletre is jelentős úgy, hogy közben a hagyományos női szerepet is vitték. Azonban a koraújkori életkörülmények nemcsak a fiatalasszonyok közül vett súlyos vámot, hanem a férjeik közül is, ami miatt a családfői szerep is sokszor rájuk maradt – például a gazdaság és építkezés terén. Így Wesselényi Katára is, aki 23 évesen özvegyült meg! (Zrínyi Ilona még várkapitányként is helyt kellett álljon egy három évig tartó ostromban.) Hihetetlen nyomás nehezedett a fiatal özvegyre minden oldalról, hogy családjától és férjétől örökölt vagyonát megszerezzék. Egyik kérőnek sem adta be a derekát, amivel azt is kifejezte, hogy nőként is meg tudja állni egyedül a helyét, és nem megy bele megalázó kompromisszumokba, tartja magát özvegyi hűségében. A másik embert próbáló kísérlet vagyonának a megszerzésére, hogy a fia elvesztésekor megpróbálták gyámság alá – az ő megfogalmazásában: „rabságba” – helyezni elmeháborodottság ürüggyel. Végül gyarapította vagyonát, és ő határozta meg annak sorsát.

Udvarát fia halálát követően hivatásszerűen arra használta, hogy jó és erényes gazdákat és gazdasszonyokat neveljen – ők lettek fogadott fiai és lányai, kiházasította őket, és még cselédei lakodalmairól is gyakran gondoskodott. „Nagy Anya”-ként emlékeznek meg jótevőjéről egy marosvásárhelyi kollégiumi diák vagy tanár a halálára írt bámulatos versében. Mecénási tevékenysége kiterjedtebb volt annál, hogy itt számba lehetne venni, de a kötet végén látható templomi tárgyak jól illusztrálják mindezt.

A személyes élet példája jól egészíti ki hitvallásunk és Kálvin nagy tanításának, az *Institutió*nak a megújított kiadásait: a Biblia értelmezésére egy élet épült. A könyv fő részét az úgynevezett *imnapló* adja. Ez a műfaji kategóriákba nem illeszthető napló tulajdonképpen arról szól, hogy Wesselényi Kata egész életét Isten színe előtt éli. Saját életét is bibliai metaforákban és allegóriákban értelmezte: fia elvesztésekor rágta az önvád, hogy talán túlzottan szerette Ferencet (ragaszkodása érthető férje elvesztése után) és ezért vette el tőle Isten, úgy, ahogyan Ábrahámtól elkéri Izsákot, amikor kész feláldozni egyetlen fiát, örökösét az ösátya. Máshol Naomival vagy Jóbbal azonosul, sőt szóhasználatát is, amelyen a fájdalmát kifejezi, a zsoltárok és a Biblia adja. Ez az életszemlélete az, amely átformálja a körülötte levő világot. Az ifjak erényes neveléséről és a „tisztá szeretetből induló Istenes házasságról” vallott nézeteit sem árt egyéni szintünkön odatenni korunk családpolitikája mellé – mint mércét.

A könyvolvasás közben elképzeltem, hogy nem történelmi érdeklődéssel fordulok Wesselényi Kata alakja felé, hanem az emberivel, valahogy úgy, ahogyan érdekelne, hogy ma hogyan éli egy erdélyi ismerősöm a mindennapjait. Könnyű így olvasni őt, mert annyira eleven és személyes minden írása. Óriási példa nekünk ez a puritán asszony. Ma gőzölős vasaló, hűtő-, mosó- és mosogatógép könnyíti az életünket, mégsem biztos, hogy lépést tudnánk tartani Kata asszonnyal, aki igazi takarékos puritán („Az fekete festéket hogy pénzen ne vegye az ember, így kell csinálni” – találjuk a receptek sorában), aki az olvasás mellett szöni-fonni-hímezni tanítja az udvarába kerülő fiatal lányokat. A jó ételek mellett értett még „tortához, fagyalalthoz, madártejhez, marcipánhoz és az ecetkészítéshez, a borjavításhoz, kaviár megfelelő tartásához, hogy kell kutyatejből patakvízben sárga és zöld festőt készíteni a gyapjúhoz, a birsalmasajthoz és más gyümölcsök kandírozásához, az oltó és a nem keserű penészes sajt készítéséhez, a selyemhernyótenyésztéshez, a spanyolviasz és a jó tinta készítéséhez, a székbe való szőr kikészítéséhez, és a vajköpüléshez” stb. De nem csak ez az örökké szorgos, puritán vonás állít eléink tükröt, amelyben magunkat sem látjuk olyan tökéletesnek, mint amilyen kép él talán bennünk saját magunkról. Hanem az a tisztaság, tiszta élet, amelyet a cím a „hitben élő református asszonynak” nevez.

Wesselényi Kata eleddig kevésbé ismert alakja a nagy puritán asszonyok egyike. A reformáció indulása utáni évszázad terméke a puritanizmus, és ő

a 18. században már ennek a kiforrott alakja, a kiteljesedett, érett, társadalmat átformált reformáció gyümölcse. A felszabadulás, amit Krisztus váltsága hozott el, a bűnösnek ingyen kegyelemből megszentelt, de aktív életre szabadította fel Wesselényi Katát. Ez a protestáns szabadság, ami hagyja, hogy az evilági dolgokra tudjunk figyelni, de úgy, hogy közben úgy élünk velük, mintha nem élnénk velük (1Kor. 8), mintha tulajdonunk nem a miénk volna.

Azt gondolom, hogy azt, hogy Európa, magyarságunk és a keresztyénség honnan indult el, ebben a könyvben is meg lehet találni. Valahova ide kell visszatérni. A reformáció 500 éves évfordulója sok lelki és szellemtörténeti, sőt politikai gondolatot hozott a felszínre bennünk a jubileumi év során. Ne feledjük, hogy a Wesselényi Kata-féle életmód a reformáció eredménye az emberben: gondolkodásban, lelki folyamatokban, világlátásban; a családi és a mindennapi életben. Megdöbbentő a kötetben közölt imanapló első mondata: „És 1170-be 25-dik Decembris Karátson első Napjának éjtzakáján első álmomból az 73-dik Soltárnak 12-dik Versének ezen mondással ébredék fel...” (55. p.). Nem folytatom, hiszen mind tudjuk ezt a verset fejből. Vagy nem? Ő álmából felébresztve is tudta! Illetve a szövegből inkább úgy tűnik, hogy ezzel álmodott. Idézni kezdi a verset, majd „s.a.t.” (satöbbi) rövidítéssel lekerekíti, mert akkor lehet, hogy tényleg mindenki más tudta az idézetet fejből és fölösleges volt a folytatás! Ez a hétköznapi reformáció. Ahogyan belülről megreformálja az embert, és ennek következtében az ember a környezetét, a világot. De megfordítva is igaz: az ilyen életvitel megtisztítja a gondolatokat, a személyiséget is. A 20. századi német hitvalló és mártír teológus, Dietrich Bonhoeffer szavaival: „Aki hisz, engedelmeskedik, az engedelmes: hisz.” Ettől a két pedáltól halad a kerékpár, amiben benne van, hogy az élet Isten ajándéka, és az is, hogy ez szabad aktivitásra sarkallja életében a feloldozott bűnöst.

Ma arra van szükség, hogy ne egy letűnt korszak történelmi alakját lássuk Wesselényi Katában, hanem az emberi példát is. A könyv annyira hús-vér alakot állít elénk, hogy mi ennek a példának könnyen eshetünk a rabjává. Hagyjuk, hogy ennek az erős alaknak a hatása kifejtse bennünk is áldásait, amíg olvassuk a könyvet. És akkor már tettünk valamit magunkért, családjunkért, nemzetünkért és Európáért. Hiszen Wesselényi Kata is nagylátószöggel szemlélte világát erdélyi otthonából, és a nemzetközi helyzetet figyelve néha aggódva imádkozik, például a pestis kapcsán: „köztünk forgo bizonyos hírekből a szomszéd országban Moldovában és Havasalföldiben a mint értyük pusztit már az öldöklő Angyal, a dög halál [...] szányad meg Uram a keresztyén Népeket és Nemzetségeket és könyörülj ő rajtok, és azok között a mi szegény Hazánkon és Nemzetünkön” (48–49. p.).

Európa attól újult meg a 16. században, hogy a reformáció elemi erővel formálta át az embereket, és a sok jellemváltozás alakította át a világot. Hálás vagyok ezért a könyvért, mert ebből mindennél jobban meg lehet érteni, hogy

milyen volt ez a változás, amit a széles körben elterjedt teológiai művek és a prédikátorok váltottak ki a legkiválóbb emberekből a török háborúk meg-
rázkódtatásai nyomán, és így megfoghatóbbá teszi számunkra azt is, hogy
mi tudná elhozni ma is a kívánt megújulást a magyarság és Európa számá-
ra. Ott kezdődhet a megújulás, ahol a könyv: az imádságnál és a tevékeny,
hasznos, másokról gondoskodó életben folytatódik. Vagyis az aktívan Isten
színe előtt élt életben. A keresztyén Európát nem a politikusok fogják felépí-
teni. Adhatnak támogatást a nagycsaládosoknak, megalkothatják a kereteit
egy kereszténydemokráciának, nyújthatnak segítséget bizonyos társadalmi
folyamatoknak, de a változást Isten idézi elő bennünk, az egyénben, és ne-
künk kell mindebben részt vennünk. Ezért olvassunk Wesselényi Katát, és
hadd tegyem hozzá: Deé Nagy Anikót!